

Sexuell hälsa i Kronoberg

Handlingsprogram för
2006-2010

Sexuell hälsa i Kronoberg

3 Inledning

4 Fakta

5 Sexuell hälsa

6 Historik

7 STI (sexuellt överförbara infektioner)

9 Abort

9 Referenser

10 Mål/delmål för olika verksamheter

11 Fritidsgården

12 Idrotten

13 Kyrkan

14 Mödrahälsovården/barnmorskemottagningarna/SESAM

15 Noaks Ark – Röda Korset Kronoberg

17 Närsjukvården

18 Rehabiliteringen och habiliteringen

19 Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

20 Skolan

21 Smittskydds-enheten

22 Socialtjänsten

23 STI-mottagningen

24 Studenthälsan

25 Ungdomsmottagningen/preventivmedelsmottagningen

26 Uppföljning/utvärdering

27 Författare

27 Länkar

INLEDNING

Sedan mitten på 1990-talet har vi haft en kraftig ökning av antalet klamydiafall i länet. Detta gäller dock inte bara Kronobergs län utan hela Sverige liksom övriga västvärlden. I större städer har man även noterat en ökning av gonorré och syfilis vilket vi dock inte sett inom vårt län.

Orsaken till denna ökning beror på minskad rädsla för HIV och AIDS och därmed ändrade attityder och beteenden. Statens Folkhälsoinstitutet gör regelbundna enkäter där man efterfrågar ungdomars inställning till sexuella relationer. Dessa studier visar att fler ungdomar har haft samlag ”första kvällen” och att många då inte använt kondom. Ett annat resultat av studien är också att ungdomar idag har en liberalare inställning till tillfälliga sexuella relationer än man hade på 1990-talet.

Många organisationer arbetar för en hälsosammare sexualitet inom sina verksamheter. Det är mycket glädjande att så många aktörer velat ställa upp och engagerat sig för detta vårt gemensamma arbete. I vår tvärdisciplinära STI-grupp finns kompetens inom många områden som rör vår sexualitet. Med ett ökat samarbete har vi möjlighet att ta oss an den stora utmaningen att påverka ungdomars attityder och beteenden vad det gäller sex. Vårt dokument är även förankrat politiskt i landsting och kommuner.

Syftet med vårt arbete har varit att alla skall se över sin verksamhet och sätta upp mål för arbetet. Vårt primära mål är att alla skall få kunskap om sexualitet och hur man skyddar sig mot sexuellt överförbara infektioner och oönskade graviditeter utan att moralisera eller skuldbelägga. Dessa kunskaper skall nå alla oberoende av kön, ålder, etnisk bakgrund, sexuell identitet, funktionshinder eller olika handikapp. Efter ett par år kommer vi att utvärdera verksamheten och återföra resultaten till de olika verksamheterna. I det längre loppet är målet att påverka attityder och att antalet infektionsfall minskar. Då vi inte själva kan påverka alla faktorer som styr detta är det inte möjligt att sätta upp konkreta mål för antalet nya fall.

Klamydia uppfattas av våra ungdomar som en banal infektion. Provtagningen är enkel och infektionen behandlas enkelt med antibiotika. Samtidigt vet vi att riskerna för ofrivillig barnlöshet ökar. Även om detta nog inte upplevs som ett problem för alla unga är det många som ångrar sig senare i livet. Får vi in allvarligare sexuellt överförbara infektioner bland våra sexuellt aktiva ungdomar ökar risken för spridning som en konsekvens av ett ökat risktagande.

Våra attityder styrs bland annat av normer och förväntningar. Vi lever i ett sexualiserat samhälle, när det gäller reklam, filmer och underhållning. Det känns bra att vi nu är så många som gått samman i arbetet för att stödja ungdomar och unga vuxna i sin sexualitet.

Arne Runehagen
Smittskyddsläkare
Lokala STI-gruppen
Kronobergs län

Fakta

Sexuell hälsa

Hälsa är ett svårt begrepp att definiera, det är ofta olika för olika människor. Därför finns det många olika definitioner på vad hälsa är. En ofta upprepad definition av hälsa är den som WHO antog 1948, där hälsa anses vara ett fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte enbart frånvaro av sjukdom.

WHO har också definierat sexuell hälsa, fritt översatt skulle man kunna säga att det är en integrering av kroppsliga, emotionella, intellektuella och sociala aspekter av sexualitet, på de sätt som är positivt berikande och som förstärker personlighet, kommunikation och kärlek.

Den sexuella hälsan är betydelsefull för människors livskvalitet och psykiska hälsa. Sexuell hälsa innebär inte endast förmåga till samlag. I vidare mening är utgångspunkten en tillåtande syn och respekt för varje individs behov och uttryck för sitt sexuella välbefinnande och sin sexuella identitet utan förtryck och fördomar.

Den sexuella hälsan främjas genom kunskap om sexualitet och fortplantning, respekt för individens integritet, frånvaro av sexuellt överförbara infektioner/sjukdomar och frånvaro av könsstympning, sexuella övergrepp och oönskade graviditeter.

Sexualitet är något som har blivit mer accepterat och mindre tabubelagt i det svenska samhället den senaste tiden. Man skulle kunna beskriva sexualiteten som en slags energi som upptar en stor plats i en människans liv. Det gäller såväl om man är kvinna, man eller barn. Det är ett grundbehov som finns hos oss alla. Sexualiteten är så mycket mer än bara samlag; sexualiteten driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt hur vi rör vid andra och själva tar emot beröring. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa.

Historik

Könssjukdomar har länge varit en plåga för mänskligheten, men under hela 1900-talet har arbetet med att förebygga könssjukdomar och oplanerade graviditeter bedrivits på olika sätt. Medicinens utveckling har också varit viktig när det gäller det förebyggande arbetet med sexuellt överförbara infektioner och oplanerade graviditeter. Idag är den dominerande preventivstrategin sexualupplysning. Kunskap kombinerat med preventivmedel är den mest effektiva och humana preventionen.

- 1897 Sveriges första kvinnliga läkare Karolina Widerström började med sexualupplysning för unga kvinnor. De preventivmedel som fanns vid denna tiden var "kondong", pessar och natursvamp
- 1911 Förbud mot att sälja och att upplysa om preventivmedel
- 1919 Läkarna var skyldiga enligt lag att rapportera fall av smittsam könssjukdom samt att bedriva smittspårning
- 1933 RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) grundades
- 1938 Sveriges första abortlag instiftades, vilket innebar att kvinnor kunde få abort utförd på vissa indikationer, till exempel sjukdom. Preventivmedel blev tillåtna
- 1942 Sexualundervisningen blev ett frivilligt skolämne
- 1955 Sexualundervisningen blev obligatorisk för alla barn från årskurs 1
- 1964 P-piller registreras som preventivmedel
- 1972 Mini-piller och kopparspiral blir tillgängliga
- 1975 Lag om fri abort och barnmorskor fick förskrivningsrätt
- 1988 Sjukdomen Klamydia blev anmälningspliktig

STI (sexuellt överförbara infektioner)

Förekomsten av sexuellt överförbara infektioner/sjukdomar är ett viktigt folkhälsoproblem, och har så varit under lång tid. En tidigarelagd samlagsdebut, fler partners, ökad alkoholkonsumtion och att många använder p-piller i stället för kondom har gjort att de sexuellt överförbara infektionerna har ökat. Många könssjukdomar ger ibland bara små eller inga besvär och det gör att de kan vara svåra att upptäcka. Ibland märker man inte alls att man blivit smittad. En smittad person kan därför föra smittan vidare utan att vara medveten om det. Behandlar man inte kan en del av infektionerna ha negativa konsekvenser för samliv och reproduktion. Smitta från olika sexuellt överförbara infektioner kan även överföras från en gravid kvinna till barnet vid förlossning.

Klamydia

Klamydia orsakas av en bakterie som kan finnas i livmoderhalsen, urinröret och ändtarmen. Klamydiabakterien överförs vid vaginala och anala samlag med en smittad person. Ungefär hälften av alla smittade har inga eller så lite besvär att de inte anser sig behöva uppsöka läkare. För dem som upplever symptomen visar det sig oftast 1-3 veckor efter smitta. Klamydiainfektionen kan ge ökade och illaluktande flytningar och/eller sveda när man kissar. Kvinnor kan också få blödningar mellan menstruationerna och män kan få svullnad eller värk i pungen. Klamydiainfektionen behandlas med antibiotika. Om klamydia inte behandlas kan det ge upphov till allvarliga problem såväl på kort som lång sikt för både män och kvinnor. För kvinnor och män kan obehandlad klamydia leda till sterilitet. Om en gravid kvinna har klamydia riskerar barnet att smittas vid förlossningen med infektion i ögon och lungor som följd.

Mycoplasma genitalium

Kunskaperna kring *Mycoplasma genitalium* är relativt nya. *Mycoplasma genitalium* är en bakterie som smittar vid samlag. Infektionen är för närvarande drygt hälften så vanlig som Klamydia och ger primärt liknande besvär eller avsaknad av besvär. Resultat visar att obehandlad *Mycoplasma genitalium* kan leda till äggledarinflammation hos kvinnor och bitestikelinflammation hos män. Liksom Klamydia ska *Mycoplasma genitalium* behandlas med antibiotika men av en annan typ.

Gonorré

Gonorré orsakas också av en bakterie som kan finnas i könsorgan, svalg och ändtarm. Gonorré överförs vid vaginala och anala samlag och vid oralsex med en smittad person. Män uppvisar normalt symptom inom 10 dagar efter smittotillfället. Om kvinnor har några symptom visar de sig också normalt inom 10 dagar. Män får ofta flytningar från penis och sveda när de kissar. Kvinnor kan få flytningar från slidan och ibland underlivssmärter. Även gonorré behandlas med antibiotika. Obehandlad gonorré kan hos kvinnor leda till äggledarinflammation och hos män till inflammation i bitestikeln. Detta kan i sin tur leda till svårigheter att skaffa barn.

Syfilis

Även syfilis orsakas av en bakterie och smittar vid sexuell kontakt. Får man symptom är det vanligast att det uppkommer oömma sår på de ställen där bakterien trängde in i kroppen; på penis, i slida, ändtarm men även i munhåla, på tunga och på läppar. Detta inträffar oftast tre veckor efter smittotillfället. Såren försvinner efter några veckor, men syfilisbakterien finns kvar. Efter cirka tre månader visar sig sjukdomen genom utslag på kroppen. Andra symptom är feber, trötthet, ledsmärter och håravfall. Syfilis behandlas med penicillin. Behandlar man inte sjukdomen kan det leda till skador på hjärta, kärl, nervsystemet och hjärna. Bakterien kan överföras till fostret via moderkakan vid graviditet. Fostret kan då få svåra skador.

HIV/AIDS

HIV orsakas av virus. Viruset finns framför allt i sädesvätska, slidsekret och blod. Detta betyder att HIV kan spridas vid oskyddat sex (vaginalt, analt, oralt), via injektionskanyler som ej är rengjorda efter att en HIV smittad använt dem och från smittad mor till sitt barn vid förlossningen. Ett fåtal av dem som smittas får efter en till tre veckor symptom som påminner om halsfluss eller körtelfeber: ont i halsen, feber, svullna lymfkörtlar, en del får också hudutslag. Symtomen går ofta över på några veckor och sedan kan det dröja många år innan andra symptom framträder. Det finns inget bot mot HIV men genom behandling med olika mediciner kan dock virusproduktionen hämmas. HIV-viruset infekterar och förstör cellerna i kroppens immunförsvar. När tillräckligt många celler skadats får den HIV-smittade livshotande infektioner och tumörsjukdomar som ett normalt immunförsvar skulle ha klarat av. Detta tillstånd har samlingsnamnet AIDS.

Genital herpes

Även genital herpes orsakas av ett virus. Den ingår i samma virusfamilj som herpes simplex virus som orsakar munsår. Den kan överföras även om smittobäraren är symptomfri. Genital herpes uppträder bland annat som sår, blåsor, sveda i underlivet och förkylningsliknande symptom (som huvudvärk, andra smärtor och feber). Besvären uppstår någon vecka efter det att man smittats. Idag finns det inget sätt att bota genital herpes, men det finns läkemedel som kan lindra symtomen. Genital herpes påverkar varken fruktsamhet eller graviditet och risken att smitta barnet under graviditeten är mycket liten.

Kondylom

Kondylom orsakas av ett vårtvirus. Sjukdomen smittar framför allt vid oskyddat sex och i första hand vid samlag. Kondylom ser ut som vårtor eller utslag. De kan vara upphöjda eller platta och är vita eller hudfärgade. Vårtorna kommer vanligen två till tre månader efter smittotillfället men det kan dröja betydligt längre. Det finns inget botemedel mot viruset. För att få bort de synliga vårtorna kan man behandla med virusdödande medel, men man kan även ta bort vårtorna genom bränning respektive frysning. Vårtorna försvinner alltid förr eller senare av sig själv, men det kan ta flera år. Behandlingarna dödar inte viruset utan tar bara bort vårtorna/utslagen. Vissa typer av virus som orsakar kondylom kan ge cellförändringar på livmodertappen.

Hepatit B

Hepatit B orsakas också av ett virus och sprids via sädesvätska, slidsekret samt blod. Detta betyder att hepatit B kan spridas vid oskyddat sex (vaginalt, analt), via injektionskanyler som ej är rengjorda eller vid förlossning. De flesta insjuknar 3-6 veckor efter smitta. Symtomen kan vara illamående, feber, kräkningar och så småningom gulhet i huden. Helt symtomlösa fall förekommer. Man kan vaccinera sig emot hepatit B. Det finns däremot ingen bra behandling mot sjukdomen, men infektionen läker ofta av sig själv efter ett par månader. Hepatit B kan i vissa sällsynta fall leda till levercancer.

Abort

I Sverige har en kvinna rätt till att bestämma om hon ska göra abort om inte graviditeten har gått för långt. Fram till 18:e graviditetsveckan är det kvinnan själv som bestämmer om hon ska göra abort. Om graviditeten varat längre än 18 veckor måste en speciell ansökan göras och det måste finnas mycket starka skäl för att en abort ska få genomföras. Sådana skäl kan antingen vara att det är fara för kvinnans liv eller att fostret kan antas vara missbildat. Olika abortmetoder används beroende på hur långt graviditeten har kommit, antingen tas tabletter, eller gör man en skrapning alternativt båda delarna.

REFERENSER

Folkhälsoinstitutet (2005). *Lite fakta om könssjukdomar*.

Landstinget Dalarna, Dalarnas Kommunförbund (2002). *Älska i Dalarna – handlingsprogram för samlevnad och sexualitet*.

Landstinget i Kalmar län (2005). *Kalmar läns handlingsplan 2005-2010 – Sexuell hälsa*.

Skolverket (1994). *1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna - Lpf 94*.

Socialstyrelsen (2005). *Folkhälsorapport 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen och Epidemiologiskt centrum.

Sundström, K. (red.) (2000). *Hur gör dom andra? – om sexualitet och samlevnad på 1990-talet*. Folkhälsoinstitutet.

Mål/delmål
för olika
verksamheter

Fritidsgården

Fritidsgårdarna har under många år utvecklat erfarenheter av att arbeta med flickor och pojkar ur ett jämställdhetsperspektiv. Det har givit fritidsgårdarna erfarenheter och metoder som nu är etablerade i verksamheten. En viktig del i fritidsgårdsverksamheten är att arbeta med identitet och vuxenblivandet. De attityder och värderingar som fritidsledarna förmedlar ligger ofta till grund för vad ungdomarna senare bär med sig i livet. Fritidsgårdsverksamheten har goda förutsättningar att skapa spontana möten och samtal om sex och samlevnad och bör därför arbeta med följande mål.

Mål • Ungdomarna ska ha en positiv bild av sex och samlevnad

Delmål • Fritidsgårdspersonalen ska ha god kunskap i ämnet sex och samlevnad. Personalen ska hålla sig informerade för att kunna delge ungdomarna vart de kan vända sig för att få ytterligare råd och stöd i sina sex och samlevnadsfrågor

- Arbeta för en positiv syn på sex och samlevnad oavsett kulturell, religiös och sexuell bakgrund
- Arbeta för att stärka självförtroende och självkänsla hos ungdomarna
- Arbeta med jämställdhet (könsroller) i samlevnadsfrågor bland fritidsgårdsbesökare och personal

Målgrupp • Ungdomar
• Fritidsgårdspersonal

Metod • Samverka med skolan och samarbeta med deras temadagar i sex och samlevnad

- Anpassa metoderna efter ålder och behov hos ungdomarna
- Alltid ta upp ämnet i den tjej- och killgruppsverksamhet som bedrivs på gårdarna
- Se till att det finns lättillgänglig information om sex och samlevnad på varje gård
- Arbeta med värderingsövningar och olika samtalsövningar i den öppna verksamheten för att stärka självförtroende och självkänsla hos ungdomarna
- Fritidsgårdspersonalen ska vara tillgänglig även för enskilda samtal med ungdomarna då det behövs

Ansv. utvärderare • Verksamhetsutvecklare för fritidsgårdsverksamheten, Skol- och Barnomsorgsförvaltningen inom Växjö Kommun

Idrotten

Nästan två tredjedelar av alla barn och ungdomar i vårt land är under någon period av sitt liv aktiva inom idrotten. Det ger idrottsledarna näst efter familjen och skolan störst möjlighet att påverka och fostra ungdomarna och härigenom bidra till en positiv samhällsutveckling och människosyn. Detta ställer stora krav på verksamhetens kvalitet och lägger ett stort ansvar på ledarna. Därför är det av stor betydelse för dessa ledare att få möjligheter att kontinuerligt skaffa nya kunskaper och möjligheter att förmedla vidare inom idrotten.

Mål • Öppenhet inom idrottsrörelsen vad det gäller samlevnad och sexualitet

Delmål • Att kompetensen hos idrottsledare ökar så att samtal om sexualitet och samlevnad kan föras på ett otvunget sätt. En förutsättning för detta är en medvetenhet om egna attityder och värderingar i dessa frågor

Målgrupp • Idrottsledare
• Idrottsutövare

Metod • Utbildning och information ska kontinuerligt ges till idrottsledare
• Ta upp ämnet på idrottsläger
• Diskutera ämnet på ledarutbildningar

Ansv. utvärderare • Fritidsintendenten, Växjö Kommun

Kyrkan

Sex- och samlevnadsfrågor är kanske det område där de olika uppfattningarna märks mest. Det innebär att arbetet med dessa frågor ser väldigt olika ut från kyrka till kyrka. Många kyrkor har möjlighet att arbeta med sex- och samlevnadsfrågor i sin verksamhet på ett aktivt sätt, samt samverka med andra för att skapa en helhetssyn i ämnet. Kyrkans verksamhetsområde rör frågor som innefattar till exempel kärleksbegreppet, attityder och värderingar, känslor, allas lika värde, respekt för olikheter, självförtroende, trohet, gåva, rädsla, ansvar, respekt, osäkerhet, andlighet och tro.

- Mål* • Kyrkan erbjuder samtal om sexualitet och samlevnad utifrån kristna värderingar
- Delmål* • Kyrkan skapar goda miljöer för samtal kring sexualitet och samlevnad inom kyrkan eller i samverkan
- Målgrupp* • Människor som är öppna att diskutera sexualitet och samlevnad, både inom den egna verksamheten och i andra verksamheter
- Metod* • Sex- och samlevnadsfrågorna tas upp i konfirmationsundervisningen och i annan ungdomsverksamhet
- Möjlighet att diskutera samlevnad i familjerådgivningen och i andra delar av kyrkans verksamheter
- Samverka med andra som arbetar med ämnet
- Arrangera och/eller delta på utbildningar
- Arbeta med attityder och värderingar i samlevnadsfrågor
- Ansv. utvärderare* • Församlingspedagog i Växjö domkyrkoförsamling

Mödrahälsovården/Barnmorskemottagningen/SESAM

Mödrahälsovården har som uppgift:

- hälsovård under graviditet
- föräldrautbildning
- preventivmedelsrådgivning
- gynekologisk hälsokontroll

Preventivmedelsrådgivningen innefattar:

- abortförebyggande
- förebygga och behandla STI
- smittspårning
- utåtriktad verksamhet i skolor och speciella grupper
- sex- och samlevnadsrådgivning.

Även de övriga delarna av Mödrahälsovården ger möjlighet till samtal om sexualitet och STI

Verksamheten bedrivs på:

- Barnmorskemottagningar
- SESAM-mottagning
- Studentmottagning, Vårdcentralen Teleborg

Mål

- Minska STI-spridningen i vårt upptagningsområde

Delmål

- Kunna erbjuda kvinnan och hennes partner rådgivning av god kvalitet inom rimlig tid och inom varje kommun
- Att tidigt upptäcka och behandla STI
- Verka för god tillgänglighet på berörda mottagningar
- Verka för samarbete med Närsjukvården/Hudkliniken inom smittspårning

Målgrupp

- Sexuellt aktiva kvinnor och män
- Personalen på Barnmorskemottagningarna
- Personal som smittspårar

Metod

- Preventivmedelsbesök inom 2-4 veckor i varje kommun
- Öppen mottagning för STI varje vecka på SESAM och studentmottagning
- God tillgänglighet för telefonrådgivning/tidsbeställning
- Vid preventivmedelsbesök och akut-p-pillerutdelning, erbjuda STI-prov och informera om ”säker sex”
- Uppdatering av smittspårnings-PM enligt nya smittskyddslagen och därefter vartannat år
- Uppdatering av Vårdrutin om olika STI vartannat år
- Regelbundna utbildningsdagar inkluderade STI
- Utbildning i smittspårning av nya barnmorskor som börjar med detta
- Utåtriktad verksamhet till skolelever i högstadium/gymnasium
- Fortsatt samarbete mellan KK-CLV och SESAM för smittspårning av STI-patienter
- Fortsatt samarbete mellan namngiven läkare på VC och barnmorskemottagning i övriga kommuner
- Delta i kurser i samtalsmetodik
- Föreläsning av 5 p i sexologi för alla barnmorskor

Ansv. utvärderare

- Mödravårdsöverläkare som deltar i STI-gruppen

Noaks Ark – Röda korset Kronoberg

Noaks Ark har en viktig uppgift att fungera som stöd, trygghet och hjälp för en positiv utveckling av den egna självbilden och identiteten som HIV-positiv. Föreningen bedriver även ett aktivt och långsiktigt upplysningsarbete i samhället ur ett förebyggande, humanitärt och kunskapsgenererande perspektiv när det gäller HIV/AIDS och andra STI-infektioner.

Verksamheten är ett komplement till sjukvården och andra myndigheter som arbetar med dessa frågor.

- Mål*
- Noaks Ark är en ideell förening som arbetar med två huvudmål/uppgifter:
 - **Psykosocialt** – stöd till HIV-positiva och deras närstående. Stödet har många dimensioner och innebär allt från samtal, praktisk hjälp i det dagliga livet, sociala aktiviteter och skapa möjligheter till rekreation. Verksamheten arbetar även för ett värdigt bemötande av de HIV-positiva ute i samhället
 - **Preventivt** – information och handledning om HIV/AIDS och andra sexuellt överförbara infektioner (STI) ur både ett sex- och samlevnadsperspektiv och ett kultur- och genusperspektiv

- Delmål*
- Att erbjuda psykosocialt stöd till HIV-positiva, deras familjer och vänner
 - Att HIV-positiva ska få möjlighet att träffa andra i samma situation och skapa gemenskap och trygghet
 - Att ge möjligheter för barn/ungdomar till HIV-positiva att möta andra barn/ungdomar i samma situation
 - Att öka kunskapen om HIV/AIDS och andra STI-infektioner i ett sex- och samlevnadsperspektiv
 - Att skapa förståelse och respekt för HIV-positiva och deras livssituation
 - Att motverka fördomar och mytbildning kring HIV/AIDS problematiken
 - Att ge kunskap och skapa utrymme för diskussioner och dialoger kring sex- och samlevnad
 - Att ventilera synsätt på kärlek och sexualitet för att kunna förstå och möta andra kulturer
 - Att verka för jämlikhet i ett genusperspektiv
 - Att verka för attityd- och beteendeförändringar i samhället
 - Att verka för att öka kondom användandet
 - Att engagera, vidareutbilda och handleda människor, personal på olika arbetsplatser bland annat landsting och kommun till att ta upp ämnet sex- och samlevnad

- Målgrupp*
- HIV-positiva och deras familjer och vänner
 - Barn/ungdomar till HIV-positiva föräldrar
 - Ungdomar
 - Unga vuxna
 - Flyktingar/invandrare
 - Utvecklingsstörda
 - Tonårsföräldrar
 - Personal inom privata och offentliga arbetsplatser
 - Före detta missbrukare
 - Allmänheten

Metod Föreningen producerar närradioprogram på flera språk. Radioprogrammen tar upp frågor om sex- och samlevnad i synnerhet och livet i allmänhet. Radioverksamheten har en stor funktion och är en viktig del i föreningens psykosociala och preventiva arbete.

HIV-positiva & deras närstående:

- Enskilda samtal, gruppsamtal, utbildningar, sociala aktiviteter och rekreation

Ungdomar/unga vuxna

- Föreläsningar, utbildningar, värderingsövningar, skapa utrymme för diskussioner i mindre grupper

Flyktingar invandrare

- Närradioprogram om sex- och samlevnad, föreläsningar, seminarier

Tonårsföräldrar/Vuxna

- seminarium, föreläsningar, kvinno- och manshelger

Personal

- föreläsningar, utbildningar och handledning i frågor ovan

Allmänheten

- föreläsningar, utbildningar, enskilda samtal

Telefonjour

- rådgivning kring HIV/AIDS och andra sexuellt överförbara infektioner

Ansv. utvärderare • Ordföranden i styrelsen för Noaks Ark - Röda Korset Kronoberg

Närsjukvården

Vid distriktsläkarmottagningar söker människor med skilda sjukdomsorsaker som på olika sätt kan ha betydelse för sex och samliv. Det handlar dels om sjukdomar och förändringar i urinvägar och könsorgan, men även sjukdomar som drabbar andra organsystem och som kan ha stor inverkan på individens förmåga att upprätthålla eller utveckla ett harmoniskt samliv. Dessutom har vissa mediciner ibland ogynnsam inverkan på förmågan att känna lust för sex eller förmågan att genomföra ett samlag.

Mål • Verka för en positiv och tillåtande syn på sexualiteten

Delmål • Ökad uppmärksamhet på att sjukdomar i urinvägar och könsorgan kan leda till störningar i samlivet
• Ökad uppmärksamhet på att sjukdomar från andra organsystem, t ex hjärt-kärlsjukdomar och diabetes kan ha negativ inverkan på samlivet
• Ökad observans när det gäller störningar i sex- och samliv vid farmakologisk behandling

Målgrupp • Patienter som söker eller behandlas för sjukdomar som erfarenhetsmässigt kan ha en störande inverkan på sex och samlevnad
• Läkare och mottagningssköterskor som är involverade i behandlingen av dessa patienter

Metod • Verka för att störningar i sex och samliv aktivt efterfrågas hos patienter som tillhör målgruppen
• Undersöka möjlighet till alternativa åtgärder till dagens smittspårning vid STI

Ansv. utvärderare • Chefsöverläkaren på Dalbo vårdcentral

Rehabiliteringen och habiliteringen

Ungdomar och unga vuxna med rörelsehinder och/eller utvecklingsstörning, personer med en neuropsykiatrisk problematik, hjärnskada och/eller sjukdom som påverkar sexualiteten behöver stöd för att lättare hantera sin egen sexualitet. Ett funktionshinder kan begränsa den sexuella handlingsfriheten och förändra kroppens sexuella gensvar.

Information, rådgivning och behandling ska vara individuell och vid behov pedagogiskt anpassad. Ungdomar och unga vuxna med utvecklingsstörning/hjärnskada är, generellt sett, mer utsatta för omgivnings negativa attityder kring deras tillgång till egen erotisk njutning. De kan även ha svårare att skapa relationer på grund av sin sociala situation.

- Mål*
- Att synliggöra sexualiteten inom rehabilitering och habilitering utifrån ett kundperspektiv men även utifrån medarbetarperspektiv
 - Att fokus läggs på attityder och ett bejakande av sexualiteten ur ett genus- och mångfaldsperspektiv

- Delmål*
- Att verka för att långsiktig planering sker med syfte att öka kompetensen inom sexologi på olika nivåer. En något fördjupad kompetens för nyckelpersoner och en mer allmän förhöjd kunskapsnivå för den stora medarbetargruppen

- Målgrupp*
- Barn, ungdomar och unga vuxna med rörelsehinder och/eller utvecklingsstörning, personer med neuropsykiatrisk problematik, hjärnskada och/eller sjukdom som påverkar sexualiteten
 - Medarbetare/olika vårdaktörer inom Rehabiliteringskliniken, Vuxenhabiliteringen och Barnhabiliteringen

- Metod*
- Att tillsätta en arbetsgrupp med representant från Rehabiliteringskliniken, Vuxenhabiliteringen och Barnhabiliteringen som arbetar med långsiktig planering och genomförande av målen
 - att arrangera utbildningsdagar
 - att hitta nyckelpersoner
 - att samverka med ungdomsmottagningar, SESAM-mottagningen och Noaks Ark
 - att samverka med Rehabiliteringsklinikens sexologiska funktion

- Ansv. utvärderare*
- Sammankallande i arbetsgruppen för ”Sexologi inom Rehabcentrum”

Riksförbundet För Sexuellt Likaberättigande (RFSL)

RFSL är ett nationellt förbund uppbyggt av ett 30-tal fristående avdelningar i Sverige. RFSL är en demokratisk, religiöst och partipolitiskt obunden organisation. RFSL bildades 1950 och är en av världens äldsta organisationer för homo-, bisexuella och transpersoner. Idag har organisationen drygt 6000 medlemmar över hela landet. Förbundets huvudkontor finns i Stockholm där anställda arbetar med förbunds- och hälsofrågor vilket inkluderar en stor del arbete med frågor kring hiv.

Förbundet arbetar också med opinionsarbete för att förändra attityder i samhället, påverka politiker och opinionsbildare för att förbättra situationen för homo-, bisexuella och transpersoner (HBT). RFSL:s olika avdelningar driver också en social verksamhet som syftar till att ge HBT-personer en möjlighet att mötas. Avdelningarna arbetar med information till allmänheten, skolan, driver telefonjourer och påverkar politiker och myndigheter på de lokala orterna. I Göteborg, Malmö och Stockholm har RFSL kuratorsmottagningar. RFSL ger också ut tidningen Kom Ut, driver en internetsajt och har ett forskningsbibliotek.

RFSL Kronoberg arbetar för att HBT-personer i Kronoberg lättare ska kunna leva ett öppet och rikt socialt liv, känna sig trygga med sin sexuella läggning och könsidentitet. En stor del av verksamheten inriktas på att sprida information om och i förlängningen minska spridningen av hiv och andra sexuellt överförbara infektioner. Lokalt är våra aktiviteter främst av social och identitetsstärkande karaktär, men innefattar också sexualpolitiskt arbete och kunskaps spridning. Antalet medlemmar är i runda tal 120, något fler män än kvinnor.

- Mål*
- Att öka kunskaper om STI/HIV och dess smittvägar inom målgrupperna
 - Främja beteenden som leder till säkrare sex
 - Att synliggöra riskbeteenden hos män som har sex med män - MSM - och homo-, bisexuella och transpersoner - HBT - för allmänheten
 - Motverka psykisk ohälsa hos målgrupperna
 - Att förmedla kunskaper och en positiv bild av MSM och HBT till allmänheten
 - Informera på grundskolor och gymnasieskolor via skolbesök

- Målgrupp*
- Främst HBT-personer samt ungdomar. Men även andra samhällsaktörer där behov finns

- Metod*
- Informera om hiv/sti i skolor, på arbetsplatser och andra sociala mötesplatser samt via internet och media
 - Utbilda föreningens aktiva medlemmar samt andra som efterfrågar vår kompetens
 - Tillhandahålla sociala mötesplatser där målgrupperna kan träffas på lika villkor. Genom att träffa andra människor i liknande situationer stärks individens självkänsla och detta kan i sin tur leda till att fler vågar ta steget ut i öppenhet. Trygga individer med rätt kunskaper är mer benägna att skydda sig vid sexuella kontakter
 - Arbeta för att skolans sex- och samlevnadsundervisning även inkluderar gruppen homo-, bisexuella och transpersoner. Detta bidrar till att ungdomar i större utsträckning kan skapa en trygg och positiv inställning till sexualitet, oavsett sexuell läggning
 - Vara ett stöd i ”komma ut” processen
 - Aktivt delta i kommunens arbete för jämställdhet för att förändra attityder i samhället

Skolan

I målsättningen att förebygga aborter och sexuellt överförbara infektioner är ungdomar en prioriterad målgrupp. Ur folkhälso- och förebyggande synpunkt är därför skolans sex- och samlevnadsundervisning av stor betydelse. I skolan når man ut till alla ungdomar.

Från och med 1994 gäller läro- och kursplaner för grundskola och gymnasieskola. Läroplanen anger värdegrund, mål och riktlinjer för skolarbetet. Rektor har enligt både grundskolans och gymnasieskolans läroplaner ett särskilt ansvar för att eleverna får kunskaper om sex och samlevnad.

Sexualundervisning i skolan spelar en stor roll om den genomförs på ett bra sätt, visar en genomförd studie av WHO. Det är viktigt att skolledare och lärare får fortbildning i frågor kring samlevnad och sexualitet så att undervisningen bedrivs på ett evidensbaserat vis.

Mål • Att verka för att ungdomar får en positiv syn på samlevnad och sexualitet

Delmål • Att skolan ska ha en arbetsplan för sex och samlevnadsundervisningen som tydligt beskriver i vilka kursmoment detta ska belysas
• Att inlemma representanter från ungdomsmottagning, RFSU och/eller RFSL

Målgrupp • Skolelever
• Lärare
• Elevhälsan

Metod • Bilda grupper på skolorna med vuxna i år F-6 och med både vuxna och elever i år 7-9 och gymnasiet som arbetar med samlevnadsundervisning
• Att samlevnad årligen prioriteras i grundskolans val/elevens val och gymnasiets undervisning bland annat i de samhälls- och naturorienterade ämnena samt i temadagar och samlingar
• Att genom gruppsamtal på gymnasieskolan starta tankeprocesser som kan leda till ökad självkänsla och genomtänkta åsikter i vardagliga samlevnadsfrågor
• Att utveckla ett socialt nätverk för gymnasieskolans ungdomar, där fältsekreterare, narkomanvårdsenhet, ungdomsmottagning och skolkyrka ingår. Samla och sprida kunskap och metodutveckling till arbetslag/idébank

Ansv. utvärderare • Rektorn på varje enskild skola

Smittskyddsheten

Smittskyddet är en länsövergripande myndighet med ett samlat ansvar för smittskyddsarbetet inom länet. Verksamheten styrs av Smittskyddslagen där 6 kap 2 § reglerar smittskyddsläkarens ansvar:

1. se till att allmänheten har tillgång till den information som behövs för att var och en skall kunna skydda sig mot smittsamma sjukdomar,
2. ge råd och anvisningar om smittskyddsåtgärder för grupper som är särskilt utsatta för smittrisk,
3. se till att förebyggande åtgärder vidtas,
4. stödja behandlande läkare och annan hälso- och sjukvårdspersonal samt andra som är verksamma inom smittskyddet i arbetet mot smittsamma sjukdomar och när det behövs ge råd om lämpliga åtgärder,
5. följa upp anmälningar om inträffade sjukdomsfall och se till att behövliga åtgärder vidtas för att finna smittkällan och personer som kan ha utsatts för smittrisk samt att ändamålsenliga råd och förhållningsregler ges till dem som kan ha smittats,
6. bevaka att de som bär på en smittsam sjukdom får det stöd eller den vård som påkallas av sjukdomen eller smittrisen, samt
7. fortlöpande följa smittskyddsläget i området.

De sexuellt överförbara infektionerna räknas som allmänfarliga vilket innebär att de smittade får förhållningsregler med råd och regler hur man undviker att smitta andra. Om den smittade undviker att delta i smittspårning eller inte följer förhållningsregler skall detta meddelas smittskyddsläkaren som då vidtar åtgärder. Även om det finns möjligheter i lagstiftningen till både tvångsisolering och tvångsprovtagning kan åtgärder i de allra flesta fallen tas i samförstånd med de smittade.

Mål • Smittspridning av sexuellt överförbara infektioner i länet minskar

Delmål • Ökad kunskap om hur sexuellt överförbara infektioner sprids och hur man skyddar sig
• Sjukvården har kunskap om hur man smittspårar dessa sjukdomar samtidigt som man upplever detta arbete som viktigt

Målgrupp • Sjukvårdspersonal och annan personal som är delaktig i ungdomsverksamhet
• Länets befolkning

Metod • Kontinuerligt följa smittskyddsläget och informera berörd sjukvårdspersonal
• Delta i utbildning av personal som arbetar med sexuellt överförbara infektioner
• Stödja sjukvårdspersonal i deras arbete
• Vara delaktig i landstingets informationsinsatser
• Föra ut information till allmänheten
- Information via media
- Information via hemsida
- Muntlig och skriftlig information till allmänheten

Ansv. utvärderare • Smittskyddsheten

Socialtjänsten

Socialtjänsten kommer i kontakt med människor av olika anledningar och har som utgångspunkt att se människan utifrån ett helhetsperspektiv vilket inkluderar sex- och samlevnadsfrågor. Därför är det viktigt att socialtjänstens personal har kunskap inom detta område. Det är också viktigt att känna till de olika stödformer som finns att samverka med och hänvisa till.

- Mål*
- Socialtjänsten har en öppen syn på sex- och samlevnadsfrågor
 - Personalen har en kompetens i frågan för att möta människor med respekt och kunskap

- Målgrupp*
- Personal inom socialförvaltningens individ- och familjeomsorg
 - Kommuninvånare som kommer i kontakt med Socialtjänsten

- Metod*
- Utbildning, information och handledning ges till personalen
 - Samverka med andra aktörer i sex- och samlevnadsfrågor

- Ansv. utvärderare*
- Enhetschefen

STI-mottagningen

STI-mottagningen på Växjö lasarett drivs av hudklinikens personal och utgör en specialistmottagning för behandling av sexuellt överförbara infektioner. Verksamheten bedrivs som öppen mottagning utan tidsbeställning 2 dagar i veckan. Antalet besök per år är cirka 700 och väntetiden är högst 4 dagar.

Mål • Att minska smittspridning av sexuellt överförbara infektioner samt att på ett kompetent sätt behandla uppkomna sjukdomsfall

Delmål • Att i samband med patientbesöket ge god information hur man skyddar sig mot sexuellt överförbara infektioner
• Att informera om uppkomna sjukdomar och hur behandlingen går till
• Att delta i olika kampanjer som bedrivs inom STI-arbetet och samarbeta med smittskydds-enheten

Målgrupp • Vår målgrupp är sexuellt aktiva män i alla åldrar (Kvinnoklinikens SESAM-mottagning som ligger vägg i vägg med hudkliniken behandlar kvinnorna). Denna uppdelning har mottagits positivt av våra patienter och tack vare närheten mellan enheterna har inte några nackdelar märks av

Metod • Alla besök och flertalet mediciner är kostnadsfria. Även diagnostik av kondylom är kostnadsfri
• En hörnsten i STI-arbetet är att förebygga STI och detta genomförs med hjälp av smittspårning och information

Ans. utvärderare • Ansvarig läkare på STI-mottagningen

Studenthälsan, Växjö Universitet

Universitetet har ca 15000 helårsstuderande (2005) varav ca 3500 bor på universitetets campusområde som är beläget i stadsdelen Teleborg. De studenter som bor där tillhör i stor utsträckning åldersgruppen 19-27 år (medelåldern för en student är 29 år). På campus finns två studentpubar och därtill ytterligare en pub i ett studentbostadsområde i Växjö.

Studenthälsans uppdrag finns reglerat i Högskoleförordningen (kap 1 § 11):
”Högskolorna skall ansvara för att studenterna har tillgång till hälsovård, särskilt förebyggande hälsovård som har till syfte att främja studenternas fysiska och psykiska hälsa”

Som student är du hänvisad till landstingets och kommunens hälso- och sjukvård och för campusstudenterna (även om många studenter bor utanför campus) blir det Teleborgs Vårdcentral med dess Barnmorskemottagning som vanligtvis blir den första vårdnivån.

- Mål*
- Förebygga och minska smittspridning av sexuellt överförbara infektioner (STI) bland studenter
 - Studenthälsan skall tillhandahålla lättillgänglig information om STI både beträffande hur studenten kan undvika smitta samt information om symtom, behandling och vart man går för att testa sig
 - Informationen skall vara utformad på ett bejakande sätt där sex och relationer framställs lustfyllt utan moraliserande eller diskriminerande ton
 - Studenthälsan skall verka för samverkan med andra myndigheter i frågan för att uppnå målet

- Delmål*
- För att kunna uppnå målen är det av yttersta vikt att studenthälsans personal skall vara väl förtrogen med frågan och ska skall gå på minst en utbildning per år i ämnet
 - Alla studenter skall veta vart de kan finna information om hur man skyddar sig, vilka symptom könssjukdomar ger och vart man söker behandling

- Målgrupp*
- Studenter vid Växjö universitet

- Metod*
- Projekt sex, vilket innebär att studenter som fått utbildning i ämnet informerar andra studenter om hur man skyddar sig och vart man söker behandling samt delar ut kondomer
 - World Aids Day uppmärksammas årligen
 - Sex, lust eller last, årligen återkommande arrangemang där vikten av ansvarsfulla relationer uppmärksammas
 - Informationsspridning via studentradion och studenttidningar
 - Universitetet tillhandahåller informationsmaterial till alla nya studenter om vart de kan vända sig för testning och behandling
 - Studenthälsan tar upp det vid individuell rådgivning
 - Det finns informationslänkar om STI på studenthälsans hemsida
 - Vi samverkar lokalt kring dessa frågor

- Ansv. utvärderare*
- Studenthälsans sjuksköterska

Ungdomsmottagningen/preventivmedelsmottagningen

Ungdomsmottagningen tar emot tjejer upp till 20 år och killar upp till 25 år. Utöver mottagningsarbete bedriver ungdomsmottagningen även utåtriktat arbete. Lokalerna ska vara lättillgängliga för ungdomarna och är därför centralt belägna. Personalen har tystnadsplikt och besöket är gratis.

Personalen på ungdomsmottagningen har både medicinsk, psykologisk och/eller social kompetens. På ungdomsmottagningen finns möjlighet till graviditetstest, STI-provtagning och viss behandling. Det preventiva arbetet sker genom rådgivning, samtal, förskrivning av preventivmedel och smittspårning. Utåtriktad verksamhet till ungdomar är också en viktig del i det förebyggande arbetet och ungdomsmottagningens personal är delaktiga i skolans sex- och samlevnadsundervisning.

Ungdomstiden är en tid av stora kroppsliga och emotionella förändringar. Det är därför viktigt att ungdomar har möjlighet att vända sig till ungdomsmottagningen för att få råd och stöd i frågor som gäller både den fysiska och psykiska hälsan. Det kan till exempel gälla identitet, sexualitet, STI, abort, dålig självkänsla, problem runt föräldrar, kamrater och skola etcetera.

- Mål*
- Främja fysisk och psykisk hälsa hos ungdomar
 - Minska oplanerade graviditeter och sexuellt överförbara infektioner bland ungdomar
 - Stärka ungdomars självkänsla och identitetsutveckling
 - Förmedla en sund och positiv syn på sexualitet och relationer

- Delmål*
- Vara lättillgänglig för alla ungdomar
 - Bedriva utåtriktat arbete
 - Medverka till att öka jämställdheten mellan könen bland ungdomar
 - Genom samtal hjälpa ungdomar till egna genomtänkta åsikter och förhållningssätt i samlevnadsfrågor
 - Ge ungdomar stöd i att respektera sig själva och andra i sin omgivning
 - Vara tillgänglig för föräldrar som har frågor och funderingar kring bland annat ungdomars utveckling/beteende
 - Samverka med samhällets övriga aktörer såsom skola, socialtjänst, föreningar, fritidsgårdar, psykiatri etcetera
 - Förmedla kunskaper och ge stöd i sex- och samlevnadsfrågor till grupper med särskilda behov
 - Stödja ungdomar med identitets- och relationsproblem eller som blivit utsatta för till exempel övergrepp
 - I samverkan med andra instanser upptäcka och motverka destruktiva beteenden hos ungdomar

- Målgrupp*
- Tjejer mellan 13-20 år
 - Killar mellan 13-25 år

- Metod*
- Anpassade öppettider
 - Särskilda öppettider för pojkar
 - Studiebesök av elever från årskurs åtta och nio
 - Studiebesök av andra grupper i samhället
 - Medverka i lokala samverkansgrupper
 - Utåtriktad information om ungdomsmottagningens verksamhet
 - Genom kompetenshöjande insatser bibehålla en hög kunskapsnivå hos personalen

- Ansv. utvärderare*
- Barnmorska på respektive ungdomsmottagning/
preventivmedelsmottagning

UPPFÖLJNING/UTVÄRDERING

”Sexuell hälsa i Kronoberg” är ett länsövergripande handlingsprogram, där olika verksamheter finns representerade. Varje verksamhet ansvarar för att man varje år följer upp sina mål respektive delmål för att sedan rapportera till Landstingets Folkhälsoenhet senast den sista december varje år. Det övergripande ansvaret för att detta blir gjort har ansvarig utvärderare. Landstinget Kronobergs Folkhälsoenhet ansvarar för att hela programmet utvärderas 2011.

FÖRFATTARE

Fritidsgården

Cecilia Stuesson

Idrotten

Carl-Bertil Löfqvist

Kyrkan

Jonas Hammarström, Sirpa Abrahamsson

Mödrahälsovården/barnmorskemottagningarna/SESAM

Eunice Langmo, Lena Wingheim

Noaks Ark – Röda Korset Kronoberg

Elli Mokus

Närsjukvården

Olof Cronberg

Rehabiliteringen och habiliteringen

Birgit Hubertsson, Carina Danemalm-Jägervall

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

Joacim Benes

Skolan

Ann-Sofie Arvidsson, Lisbeth Olsson

Smittskyddsenheten

Arne Runehagen

Socialtjänsten

Barbro Blom, Lotta Brag-Forsling

STI-mottagningen

Lars Hjort

Studenthälsan

Bodil Edvardsson

Ungdomsmottagningen/preventivmedelsmottagningen

Agneta Gustafsson, Annette Stenlås

Sammanställningen är gjord av

Rebecka Moding

Folkhälsoenheten/Landstinget Kronoberg

LÄNKAR

Landstinget Kronoberg

Noaks Ark

Riksförbundet för hivpositiva

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL)

Sexualitet och funktionshinder

Smittskyddsinstitutet

Socialstyrelsen

Statens Folkhälsoinstitut

United Nations Programme on HIV/AIDS

www.ltkronoberg.se

www.noaksark.redeross.se

www.rfhp.se

www.rfsu.se

www.rfsl.se

www.sof.nu

www.smittskyddsinstitutet.se

www.socialstyrelsen.se

www.fhi.se

www.unaids.org

 Landstinget
Kronoberg